ԵՐԱԶԱԾ ՈՒ ՄԻԱՆԳԱՄԱՅՆ ՊԱՇՏԵԼԻ ՄԻԱՍՆՈՒԹԻՒՆ ՅԱՆՈՒՆ ՊԱՀԱՆՋԱՏԻՐՈՒԹԵԱՆ

ՌԱԶՄԻԿ ԴԱՒՈՅԵԱՆ

Ընդամէնը մէկ շաբաթ տեւեց քաղաքակիրթ ձեւով աշխարհին իր դրօշը պարզած Ղարաբաղի ազգային-ազատագրական շարժումը, որից յետոյ թուրքական եւ խորհրդային միացեալ ուժերով Սումգայիթում հայերի ցեղասպանութեամբ սկսուեց այս երեք տարուայ ծանր ու արիւնաքամ պատերազմը։

Այսօր Հայաստանը պատերազմի մէջ է։

Այս պատերազմը դէմք չունի, կամ կարելի է ասել՝ բազմադէմ պատերազմ է, որտեղ նենգ ու չարամիտ արտաքին թշնամիների բացայայտ ու քողարկուած դէմքերի կողքին, մեր դիմաց բարձրանում է աւերիչ երկրաշարժի զարհուրելի պատկերը, դրան գումարւում է նոր զարթնած քաղաքական ուժերի գաղափարական ու իշխանատենչական պատերազմը, մեր չգոյ տնտեսութեան վրայ տարաբնոյթ յարձակումները, որոնք նըպատակ ունեն վերջնական ծնկի բերել հայ ժողովրդին, ֆիզիկական բնաջնջման սպառնալիքի տակ ստիպել, որ նա հաշտուի իր ստրկական վիճակի հետ, մանաւանդ՝ հրաժարուի իր պահանջատիրութիւնից, իր արդար դատից, աշխարհի ժողովուրդների իրաւահաւասար ընտանիքում իր արժանապատիւ ներկայութիւնից։

Հայ ժողովուրդը գոյութեան այդ ձեւին միանշանակ ասել է՝ ոչ, եւ այդ ոչ-ն ասել է ինչպէս հարիւրամեակներ ու հազարամեակներ առաջ, այնպէս էլ երէկ, երբ մեր ազգի լաւագոյն զաւակները ամբողջ աշխարհով մէկ ռումբերի պէս պայթեցին թրքական դեսպանատների գլխին, երբ Արցախը պարզեց իր ազգային ազատագրութեան պայքարի դրօշը, եւ ողջ հայութիւնը մայր Հայրենիքում ու աշխարհի բոլոր ծայրերում մի մարդու նման կանգնեց այդ դրօշի տակ։

Միայն այդ խնդրի առիթով, միայն այդ առանցքի շուրջ գոյացաւ հայ ժողովրդի երազած եւ միանգամայն պաշտելի միասնութիւնը։ Միայն այդ խնդրի հետ կապուած, եւ միայն իր ազատութեանն ու պահանջատիրութեանը տէր կանգնելու գնով հայ ժողովուրդը համաձայնեց կրել այն զրկանքները, որ նա կրեց անցած երեք տարիների ընթացքում եւ շարունակում է կրել այսօր։ Մենք բոլորս դրա վկաներն ենք եւ իրաւունք չունենք մոռանալու, որ միայն հենց այդ կայացած միասնութիւնն էր, որ ցընցեց աշխարհը եւ սասանեց կայսրութեան կամքը՝ Ղարաբաղին անկախութեան ճանապարհ դուրս բերող գիջողական որոշումներ կայացնելու, որոնք սակայն դժբախտաբար չիրագործուեցին, որովհետեւ շարժման ուղղութիւնն ու նպատակները փոխւելու հետ միասին, նահանջեց հայ ժողովրդի միասնութիւնը, եւ կենտրոնը յստակօրէն հասկացաւ, որ իշխանութիւնը տալով, կարող է Ղարաբաղի հարցը մէջտեղից հանել։ Դա ձեռնտու էր ինչպէս կենտրոնին, այնպէս էլ Ադրբեջանին ու Թուրքիային։

Ուրեմն՝ Հայ Դատը, հայոց պահանջատիրութիւնը մարտավարական խաղ լինել չեն կարող հայ ժողովրդի համար։ Մարտավարական խաղերի զինանոցում չի տեղաւորւում հայութեան գոյութեան ռազմավարութիւնը հանդիսացող այդ մեծ խնդիրը։ Մանաւանդ՝ այդ հարցը իրենց համար մարտավարական խաղաքարտ են դարձրել գերտէրութիւնները՝ Թուրքիայի հետ իրենց ամօթալի, անբարոյ խաղերը խաղալիս։ Ուզում եմ ասել, թէ հայոց դեռեւս չկազմուած, չկայունացած պետութիւնն այդ խաղերի մէջ ինչ խաղ էլ փորձի խաղալ, մեր ժողովրդին ու պետութեանը տանելու է անվերապահ պարտութեան, բացի հայութեան ընդհանուր միասնութեան միակ զօրաւոր կապը հանդիսացող պահանջատիրութեանը տէր կանգնելուց։

Իշխանութիւնների եւ նրանց սպասարկու շրջանների կողմից այսօր ասպարէզ է նետուել յօրինովի, անհիմն, խորքի մէջ լիիրաւ հակասական մի կարգախօս՝ «Անկախութի՞ւն, թէ՞ պահանջատիրութիւն»։ Դա գրեթէ նոյնն է, ինչ բժիշկը հիւանդին կանգնեցնի ընտրութեան առջեւ՝ «Սի՞րտ, թէ՞ արիւն»։ Եթէ անկախութիւնը ժողովրդի սիրտն է, ապա պահանջատիրութիւնը մեր երակներում վազող արիւնն է, առանց որի յայտնի է, մեր սիրտը բաբախել չի կարող։ Դրանք ներհիւսուած են իրար մեր բարդ ու հակասական ճակատագրի օրինակով։

Զնջխուած հոգեբանութեամբ, իր հողերից, անցեալից, այսօրուայ եւ վաղուայ պայքարից հրաժարուելու ստրկական պայմաններով, ես ձեզ եմ հարցնում, անկախ հայ կամ անկախ որեւէ ժողովուրդ կարո՞ղ է լինել։ Էլ չեմ ասում,որ եթէ քեզ արդէն պարտադրում են քո նպատակներին ու կամքին տրամագծօրէն հակառակ որեւէ բան, քո անկախութիւն ասածը հիմքի մէջ իմաստազուրկ է դառնում։

Մենք սպասում էինք խորհրդային ռեժիմի քանդուելուն, նպաստում էինք դրան՝ ինչով կարող էինք։ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը, չվախենալով իր դէմ յօրինուած բոլոր յերիւրանքներից ու սադրանքներից, խորհրդային ռեժիմի դէմքին զըռում էր ողջ ճշմարտութիւնը, եւ մենք ամբողջ հոգով շնորհակալ էինք նրանց, ովքեր թէկուզ հայհոյելու նպատակով մէջբերումներ էին կատարում այդ ձայն առած ճշմարտութիւնից, մանաւանդ նըրանց, ովքեր միտումնաւոր ձեւով այդ մէջբերումներն ընդարձակ էին անում, մեր հոգիները թեթեւացնելով մենակութեան ու յաւերժական անձկութեան ժանտատեսիլ բեռից։ Դաշնակցութիւնը դրսում ստեղծում էր կառոյցներ (Հայ Դատի Յանձնախումբ, Հայ Օգնութեան Միութիւն, Համազգային Կրթամշակութային Միութիւն եւ այլն), որոնց նպատակը հայ ժողովրդին կենդանի եւ Հայոց Սփիւռքը վառ պահելն է, միաժամանակ մեր դարաւոր դահճին՝ Թուրքիային, միջազգային ասպարէզում նեղը գցելը։ Եւ այդ բանը Հայաստանի ու ներքին սփիւռքի ողջ հայութեան սրտին մօտ էր, նպատակներին՝ համահունչ, ու մենք սպասում էինք խորհրդային բռնապետութեան քանդուելուն, որպէսզի կարողանայինք միանալ մեր նպատակին։ Մենք ինքներս քանդելու ոչ կարողութիւն, ոչ էլ յոյս ունէինք։ Մեր թաքուն հայեացքներն ուղղուած էին կրկին Պուտիլովեան գործարանի բանւորներին կամ Ուրալի հանքափորներին, բայց որ վերեւից կը սկսուի այդ ամէնը, բոլորովին անակնկալ էր։ Այս ամբողջի իմաստը յետոյ պարզ կը դառնայ։ Մենք այսօր վերջնական ոչինչ չենք կարող ասել այս մասին, որովհետեւ քրէօրէն կարող է սխալ լինել։ Գուշակութիւններով աշխարհ չի կառավարւում, իսկ հին աշխարհի Դելփեան գուշակները, որոնց գուշակութիւններով կառավարւում էր հին աշխարհը, իմ կարծիքով հիանալի հետախոյզներ էին, որոնք շատ թանկ գներով տեղեկութիւններ էին վաճառում, դրանք քողարկելով այլաբանութեամբ ու գեղարուեստական պատկերներով։ Ինչեւէ, Ղարաբաղն առաջինը բարձրացրեց մեր նպատակին միաձուլուելու դրօշը. Ղարաբաղն արդէն 70 տարի կանգնած էր մեկնագծին, եւ մեր գերուած դիւցազնը ազատութեան փողը փչելուն պէս պոկուեց տեղից, բայց ստացուեց բազում եւ դաժան արգելափակոցներով պատերազմավազք, որի վերջնագիծը չի երեւում։ Ղարաբաղը պատրաստւում էր թռիչքի, բայց, ինչպէս ասացինք, այդ թռիչքին թեւ տուող համահայկական միասնութիւնը նահանջեց՝ իր մէջ ընկած քաղաքական որդի պատճառով։ Հիմա Ղարաբաղն այդ պատերազմավազքի մէջ է, նոյն վիճակում է նաեւ Հայաստանը՝ յոգնած, ուժասպառ, անհաւասար շնչառութեամբ... Օզալը եւ Գորբաչովը պայմանագրեր են կնքում, Թուրքիայի դեսպանը գաղտագողի գալիս է Հայաստան, եւ մենք կողմնակի, օտար աղբիւրներից ենք իմանում, թէ Հայաստանի, հայ ժողովրդի ճակատագրի վերաբերեալ ի՞նչ սեւ տառեր են աւելացւում սեւ գրերին, մինչդեռ մեզ առաջարկւում է ուրախանալ, որ Թուրքիայի հետ իբր «կեանքի ճանապարհ» ունենք, առանց մեկնաբանելու, թէ այդ ճանապարհը ո՞ւմ համար է աւելի կեանքի ճանապարհ՝ Թուրքիայի՞, թէ՞ Հայաստանի։ Ղարս-Ալեքսանդրապոլ երկաթուղով Թուրքիային ելք տալով դէպի Խորհրդային Միութիւն, մենք առաջին հերթին փարատում ենք թուրքական կառավարող շըրջանների տագնապը՝ սահմանամերձ հայկական պատմական հողերի վրայ թուրք բնակչութեան նոսրացման եւ վատ ապրելակերպի առումով։ Մենք ուղղակիօրէն նպաստում ենք այդ շըրջանները տնտեսապէս զօրացնելու եւ թուրքերով աւելի խիտ բնակեցնելու թուրքական ծրագրին, միաժամանակ թիկունքից սպանիչ հարուած ենք հասցնում այդ հողերը հնարաւորին չափ անբնակ եւ ամայի պահելու՝ ապագայի հեռանկարներով օժտուած հայկական ծրագրին։ Յանուն ինչի՞։ Գոնէ Ղարաբաղին անկախութիւն տալի՞ս են այդքան մեծ զոհողութեան դիմաց։ Իհարկէ՝ ո՛չ։ Հետեւաբար մենք յանուն ինչի՞ ենք հրաժարւում պահանջատիրութիւնից։

Խորհրդային Միութիւնը 70 տարի լծուած էր «նոր տիպի մարդու կերտման» անասնական աշխատանքին։ «Նոր տիպի մարդ»-անասունի մի տարատեսակ, խորհրդային հաւատաքննական մեքենայով անցած, առանց յիշողութեան, առանց ազգային ու մարդկային առանձնայատկութիւնների, առանց հայրենիքի ու հայրենաբաղձութեան, եւ ինքներս տեսանք, թէ ինչ ստացուեց։ Ահաւոր կոտորած եղաւ, եւ ոչինչ էլ չստացուեց։ Բոլոր ազգերը, եւ բոլորից առաջ Ղարաբաղը դուրս եկաւ անկախութեան պահանջով, կարծես այդ մարդակեր մեքենայի ատամների արանքում իրենից մի մազ իսկ չէր մնացել։

Հիմա մենք ուզում ենք «նոր տիպի հա՞յ կերտել». առանց յիշողութեան, առանց կորցրած հայրենիքի պահանջատիրութեան, առանց Արարատը աչքի ու սրտի մէջ ունենալու, առանց նրա գա-

...ր բարձրանալու երազան-
... առանց անհաշիւ սրբութիւն-
...ի, որոնք միմիայն պահանջա-
...ութեան յետ են կապուած։
...ափսի հայ «կերտել» կը լինի՞։
...ին ոչնչացնելու ճանապարհն է
... եւ հայութիւնն այդ ճանա-
...ը չի բռնի։ Ի վերջոյ, հա-
...իւնն այսուհետ ուղղահայեաց
...ի անելու՝ ամէն ինչից, ան-
... հողից անկախացած. Նրա
...ապարհը իր հայրենիքը վերա-
...ն է։

Ղարաբաղը շարունակում է
...արել, Ղարաբաղն անձնա-
... չի լինելու, եւ քանի քիչ վե-
... Դելփեան գուշակներին յիշեցի,
... մի պահ վերադառնամ
...մահայր Հերոդոտոսի պատ-
...եան էջերին, յիշելով այն
...ազը, ուր Քսերքսեսի դէմ
...ագայի պատերազմում նա
...ատում է աթենացիների
...՝ իբրեւ Հելլադայի փրկու-
... թէկումնաքար։ Շատ նմա-
...իւն կայ մեր օրերի պատ-
...եան հետ, իսկ ուսանելին
...ութիւնից առաւել է։ «Արքայի
... ռազմարշաւն անուանապէս
... Աթէնքի դէմ էր,- գրում է Հե-
...ոտոսը,- բայց իրականում
...ուած էր համայն Հելլադայի
... Այդ մասին հելլեները վա-
... գիտէին, բայց միատեսակ
...եցին»։ Եւ ապա՝ «Այժմ ես
...ուած եմ բացայայտ ասել իմ
...իքը, որը շատերին տհաճ
... է լինել, իսկ ես չեմ ուզում
...ել այն, ինչ ինձ թւում է
...իտ։ Եթէ աթէնացիները,
...ախելով վտանգից, լքէին
... քաղաքը կամ, այն չլքելով
...երձ, յանձնուէին Քսերքսե-
..., ապա հելլեներից ոչ մէկը չէր
...արձակուի դիմադրել արքա-
...։ Եւ ապա՝ «Ուստի եւ՝ եթէ
... ասի, թէ աթէնացիները ե-
... Հելլադայի փրկիչները, ճըշ-
...ութեան դէմ մեղանչած չի
...»։

Այսօր հայ ժողովրդի Աթէնքը
...աբաղն է, եւ նրա քաջարի ա-
...ցիները ղարաբաղցիներն են,
... դիմադրութեան ուժից, կո-
..., պայքարելու կամքից է
...ուած ապագայ Ազատ, Անկախ
... Միացեալ Հայաստանի ճակա-
...իրը։

Փառք նրանց։